

A csodák föntjére föl

„Csodálatos, képes rettenetek
Szent zavaros kora, íme, szakadt rám,
Úlnék bennem víziók és valók
Szerelmesen, fájón, összetapadván,
Hogy minden: ugyanegy legyen.”
–ADY–

Ady talán az utolsó nagy egyéniség, aki a reneszánsz embereszmény igényével élt és ábrázolta a világot (hiszen élet és mű a lényegben is összetartozik), vagyis a társadalomban élő, de közösségi kötődéseitől felszabadult (elidegenedettségre azonban még rá nem ismerő) individuum **mindent magába foglaló totalitás-igényével**. Az élet totalitása megélésének igényével, mely a világ sokarcúságának ellentét-párjait egyesíti, és mégis több mindazoknál. Része a jó és a rossz, az élet és a halál, a kötődés és a kiválás sőt: kimagaslás); az eredmény mindezt tartalmazza, és mégis valami más. Mert a totalitás nem az Igen és nem a Nem, hanem mindkettő és egyik sem. A totalitásélmény eredete és eredője az igenlés és tagadás dialektikáján felépülő Én, mely úgy fogadja magába a világot, hogy tagadja azt, mert természetéből eredően szemben áll vele, és úgy építi azt, hogy önmagát áldozza érte. Tulajdonképpen ez a kettősség határozza meg az egyéniséget, és annak belső egyensúlya is függvénye a befogadás és áldozat arányának. Ady élete és művészete itt válik ketté: életében az előbbi, művészetében az utóbbi jelentkezik túlsúllyal, s a kettő együtt adja azt, aki ő maga volt.

A világ totalitásában a jó és a rossz egyidőben jelentkezik, így Adynál is, viszont itt elvesztették eredeti reneszánsz relativizmusukat, mely mindenekelőtt az önépítésben betöltött funkciójuk alapján ítélte meg azokat. De az erény se olyan magától értetődő, mint az ellentmondásokkal kevésbé megvert korok folyamán. A kötődésektől mind függetlenebb, és ezért mind magáraultabb individuum önmagában kell keresse az iránytűt, melynek segítségével eligazodik a világ értékei között (az értékek világában): jelentkezik a belső egyértelműség igénye. Így lesz a bűn az egyéniség pusztá affirmációja helyett „jajkiáltás” a tisztaság után.

A reneszánsz embereszmény alaptétele, hogy ki-ki önmaga sorsának alakítója. A maga sorsát azonban az ember csak úgy veheti kézbe, ha a végzet erőit (vagyis azokat a tényezőket, melyek élete alakulásába beleszólnak, de maga azokon változtatni nem tud) magába fogadja, kiindulási alapként világvilágába építi; vagy úgy, hogy szembeszáll velük (mint a hősök), vagy úgy, hogy elfogadja (mint a bölcsek), de nem próbálja megkerülni azokat (mint a filiszter). Adynál az első két magatartás hol külön, hol egymással perelve jelentkezik.

Ady horgonyát a múltba veti, sürgeti a jelennél mindenképpen jobb eljövendőt, és tételes támaszul a jelenben többé-kevésbé illuzórikus közösséget általa alig ismert társadalmi rétegekkel, és végső menedékként az Istennel.

A történelem eseményei azonban nem hozták az ígért jobbat. A világ sokarcúsága gazdagodott ugyan, de a jó lehetőségeinek növekedésével a rossz is megszorodott; az érték jobbára lehetőség maradt, a nem-érték érvényre jutott. A külvilág által mindjobban korlátozott egyéniség mindinkább magára van utalva: olyan lelki építményt kénytelen létrehozni, mely lehetővé teszi harmóniára törekvésének belső érvényesülését, mint az egyedül lehetséges ellentételezést a világban levő káosszal szemben. Paradox módon ez a befelé fordulás azonban az eddigieknél szilárdabb külső kötődést igényel, de szelektív kötődést a hasonló értékrend alapján építkezők közösségével. E külső-belső kötődésben az egyéniség már nem a világ, hanem **önmaga lényegének totalitását** igyekszik megélni. Ez belső egyértelműsége, tehát tisztaságra törekvést jelent, mely védekezés is a világ erkölcsi heterogenitásának

egyéniségromboló hatása ellen, de ugyanakkor a világ valódi megváltoztatásának egyedüli lehetősége. Társadalmiságából a nembeli lényeg felé mutató értékeket kiszűrő, azokat önmagában felerősítő egyéniség számon kéri a világtól e lényeg kiteljesítését lehetővé tevő külső feltételeket. S közben rádöbben arra, hogy a világ egységét csak önmaga belső egységének megteremtése folyamatában van esélye újralelni, megélni. S talán joga is csak akkor van változást követelni, ha igazodni magára mutathat. De ez már József Attila világa.

(Megjelent az Ifjúmunkás 1977. december 28-án, az 51-52. számban)